

САМОЙЛЕНКО Богдан Віталійович, кандидат економічних наук, докторант,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0009-0006-2380-314X>
ГУПАЛО Володимир Володимирович, аспірант кафедри економіки і торгівлі,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0009-0000-6590-1289>

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ТА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ

Самоїленко Б. В., Гупало В. В. Інституційно-економічні детермінанти просторової мобільності людського та ресурсного потенціалу під впливом соціально-економічної активності.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між соціально-економічною активністю та просторовою мобільністю людського і ресурсного потенціалу, виявлення інституційно-економічних чинників, які впливають на темпи та напрями їх розвитку. У статті розглянуто сутність і взаємозв'язок між соціально-економічною активністю та просторовою мобільністю людського і ресурсного потенціалу. Обґрунтовано, що соціально-економічна активність виступає ключовою детермінантою формування мобільності, оскільки визначає рівень залучення населення до економічних процесів, здатність до адаптації та використання можливостей просторового розвитку. Доведено, що інституційно-економічні чинники – зокрема якість державної політики, рівень розвитку ринкових інститутів, ефективність регіонального управління та стан інфраструктури – безпосередньо впливають на інтенсивність і напрями переміщення ресурсів. Здійснено систематизацію основних груп факторів просторової мобільності (економічних, соціальних, інституційних, екологічних, інфраструктурних), що формують умови для концентрації або відтоку ресурсів. Визначено, що взаємодія формальних і неформальних інститутів задає «правила гри» у сфері мобільності, де державна політика, культурні норми, довіра й соціальний капітал стають інтегровальними елементами економічної динаміки. Просторова мобільність розглядається як адаптаційний механізм економічної системи, здатний компенсувати дисбаланси та стимулювати розвиток у кризових умовах. Аргументовано, що підвищення соціально-економічної активності створює передумови для розширення інвестиційної діяльності, формування нових центрів економічного зростання й зміцнення регіональної стійкості. У роботі підкреслено необхідність інституціоналізації політики просторової мобільності на засадах комплексного, міждисциплінарного підходу, який поєднує економічні, соціальні, демографічні та інституційні аспекти. Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення державної регіональної політики, спрямованої на збалансування просторового розвитку, активізацію людського потенціалу та підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах соціально-економічних викликів.

Ключові слова: просторова мобільність, соціально-економічна активність, інституційне забезпечення, мобільність населення, ресурсний потенціал.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах соціально-економічної турбулентності просторова мобільність ресурсів і населення виступає не лише важливим, а й стратегічним фактором соціально-економічного розвитку територій, оскільки вона охоплює складну систему переміщення матеріальних, трудових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів як у межах окремих регіонів, так і міждержавного простору. Така мобільність зумовлює суттєві трансформації в структурі національного та регіонального господарства, впливає на ефективність функціонування ринків праці, формує нові центри економічної активності, сприяє агломераційним процесам або, навпаки, посилює депопуляцію окремих територій. Водночас активна міграція населення супроводжується змінами в демографічній структурі, виникненням нових соціальних потреб і викликів щодо забезпечення рівного доступу до інфраструктури, послуг і ресурсів, тому що міграційні потоки населення формуються під впливом економічних, екологічних, соціальних і політичних чинників, які сприяють концентрації людського капіталу в економічно привабливих регіонах. Своєю чергою переміщення ресурсів – таких як сировина, енергія, інфраструктура – визначає конкурентоспроможність територій та ефективність виробництва. Соціально-економічна активність охоплює залучення населення до ринку праці, участь у підприємницькій діяльності, рівень освіченості, кваліфікаційний потенціал, мобільність мислення та готовність до змін. Саме ці характеристики визначають здатність і схильність до просторового переміщення – як індивідуального, так і групового, оскільки вони впливають на концентрацію або розосередження населення, на структурні трансформації в економіці регіонів та адаптацію територій до нових соціально-економічних викликів. Соціально-економічна активність також відображає рівень залученості громадян до процесів виробництва, розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних благ, а також ступінь впливу на формування суспільної думки, реалізацію соціальних змін і підтримку демократичних інститутів, тому така активність є ключовим індикатором якості людського капіталу, соціальної згуртованості й потенціалу розвитку суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика просторової мобільності населення та ресурсів набула особливого значення у контексті глобальних

трансформацій і зростання соціально-економічної активності, оскільки інституційне середовище є визначальним чинником регулювання потоків трудових і матеріальних ресурсів, а якість інституційної взаємодії безпосередньо впливає на ефективність просторових переміщень. Питання соціально-економічної активності досліджуються в працях багатьох учених, таких як О. Авраменко, О. Білик, М. Біль, Н. Варга, В. Дружиніна, Ю. Крихтіна, Д. Руссу, Б. Самоїленко, Є. Федорук та інших.

Водночас подальший розвиток теоретичних і прикладних засад дослідження просторової мобільності людського та ресурсного потенціалу потребує використання міждисциплінарного підходу, який поєднує економічну, соціальну, демографічну та інституційну складові й сприятиме поглибленню розуміння механізмів формування просторових потоків, удосконаленню державної та регіональної політики у сфері мобільності ресурсів і населення, а також забезпеченню збалансованого соціально-економічного розвитку територій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження взаємозв'язку між соціально-економічною активністю та просторовою мобільністю людського і ресурсного потенціалу, виявлення інституційно-економічних чинників, які впливають на темпи та напрями їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Просторова мобільність сприяє адаптації регіонів до глобалізаційних викликів, стимулює інновації та трансформацію ринку праці. Проте вона також супроводжується такими ризиками: нерівномірним розвитком, депопуляцією окремих територій і зростанням регіональних диспропорцій.

Просторова мобільність є процесом численних переміщень, тісно пов'язаних із соціальними відносинами, що відбуваються у певному просторово-часовому контексті. Вона також охоплює сукупність характеристик особи, які забезпечують її здатність до мобільності: рівень доходів, мотивацію до переміщення, умови доступу до транспортної та телекомунікаційної інфраструктури, а також наявність відповідних навичок і компетенцій, зокрема освіти, водійських прав чи володіння іноземними мовами [1].

М. Біль характеризує просторову мобільність як ключову властивість швидкості переміщення населення, що відображає прагнення, готовність і здатність

змінювати місце перебування у визначених часово-просторових межах та є проявом динамічного переходу від одного стану до іншого шляхом швидкого накопичення необхідних ресурсів для змін. Цей процес супроводжується капіталізацією людського потенціалу [2].

Таким чином, просторову мобільність варто розглядати як складову адаптаційного механізму економічної системи, здатного компенсувати дисбаланси та стимулювати сталий розвиток у кризових умовах.

Основними видами просторової мобільності є:

- міграція населення: добровільна (економічна), вимушена (через конфлікти, екологічні катастрофи);
- рух капіталу та бізнесу: відкриття філій, переміщення виробництва до регіонів з кращими умовами;
- мобільність трудових ресурсів: переміщення робочої сили у пошуках вищих заробітків або кращих умов праці.

Такий процес є наслідком дисбалансів у рівнях розвитку різних територій, оскільки регіони з вищим рівнем економічної активності приваблюють більше ресурсів і населення, що сприяє концентрації економічної потужності.

Фактори просторової мобільності ресурсів і населення можна об'єднати за комплексним впливом на ступінь, напрям, швидкість та інтенсивність переміщення матеріальних, людських, фінансових та інтелектуальних ресурсів у межах простору в такі основні групи: економічні, соціальні, інституційні, екологічні та інфраструктурні (табл. 1), кожен з яких відіграє важливу роль у формуванні динаміки територіального переміщення.

Таблиця 1

Основні групи факторів просторової мобільності ресурсів і населення

Група	Фактори
Економічні	Рівень доходів населення і заробітна плата Рівень безробіття та доступність робочих місць Вартість життя (ціни на житло, продукти, послуги та ін.) Інвестиційна привабливість регіону Розвиток промисловості, сільського господарства, сфери послуг
Соціальні	Якість життя (освіта, охорона здоров'я, безпека) Соціальна мобільність і культурна відкритість середовища Демографічні характеристики Міграційні очікування та індивідуальні мотиви
Інституційні	Державна політика регіонального розвитку Міграційна політика, візовий режим Наявність програм підтримки переміщених осіб Адміністративно-територіальні обмеження
Екологічні	Несприятливі природні умови або екологічні катастрофи Зміна клімату, що впливає на господарську діяльність Екологічна безпека регіону
Інфраструктурні	Рівень розвитку транспортної та логістичної інфраструктури Доступ до цифрової інфраструктури Житлова інфраструктура Наявність комунальних послуг і технічного забезпечення території
Геополітичні фактори	Збройні конфлікти, тимчасова окупація території Переміщення населення через загрозу життю Реінтеграційні процеси та повоєнне відновлення території

Джерело: власна розробка автора.

Зазначені фактори формують умови для зміни економічної, соціальної та демографічної структури окремих регіонів, а залежно від поєднання і сили дії цих чинників у конкретному середовищі вони можуть або стимулювати, або, навпаки, стримувати мобільність, сприяючи концентрації ресурсів у певних локаціях чи провокуючи їх відтік. Наприклад, високий рівень економічного розвитку, сприятливий інституційний клімат і доступна інфраструктура підвищують привабливість регіону для трудових потоків і капіталу, тоді як соціальна нестабільність, екологічні загрози або адміністративні бар'єри можуть викликати зворотні процеси

- депопуляцію, деіндустріалізацію чи декапіталізацію.

Таким чином, просторову мобільність можна розглядати як результат взаємодії комплексу взаємопов'язаних факторів, які формують просторову поведінку індивідів, домогосподарств, підприємств та інституцій у відповідь на зовнішні виклики і внутрішні потреби розвитку.

Водночас треба врахувати, що просторова мобільність також тісно пов'язана із соціальною мобільністю, адже вона впливає на різні аспекти життєвого середовища суспільства та спричиняє їх трансформацію. За таких умов мобільними стають не лише просторові об'єкти, а й окремі індивіди та культурні зразки. Таким чином, просторова мобільність вже давно вийшла за межі простого фізичного переміщення людей у просторі - вона перетворилася на ключовий компонент сучасного життя, який формує нові підходи до сприйняття простору і часу та переосмислює їх структуру [3].

Тобто, соціально-економічна активність - це комплексна характеристика участі населення в соціальних та економічних процесах, що визначає ступінь залученості осіб до суспільного життя, виробничої діяльності, прийняття рішень, самоорганізації та використання ресурсів, та має двоєдину природу, поєднуючи економічні та соціальні компоненти, а саме: економічна складова охоплює такі форми активності, як зайнятість, підприємництво, інвестування, участь у ринку праці та інноваційній діяльності; соціальна складова виявляється у громадянській участі, волонтерстві, самоорганізації, культурній інтеграції та взаємодії з інституціями.

Таким чином, соціально-економічна активність формує передумови для переміщення ресурсів і людей у просторі, впливаючи на мобільність через створення нових можливостей, зміну попиту на робочу силу, інвестиції, знання та капітал. Соціально-економічна активність також виступає індикатором розвитку суспільства, його життєздатності й конкурентоспроможності - чим активніше населення бере участь у господарських і соціальних процесах, тим вищий потенціал регіонального зростання та сталого розвитку, тому розвиток і підтримка соціально-економічної активності є ключовим завданням державної політики, спрямованої на посилення людського капіталу, згуртованості громад і економічної динаміки.

Виходячи зі змісту та сутності соціально-економічної активності, можемо визначити її в якості фактору просторової мобільності ресурсів і населення як комплексне поняття, що описує взаємозв'язок між економічною динамікою, соціальними процесами та переміщенням як матеріальних, так і людських ресурсів у просторі (рис. 1).

Як бачимо, існує зворотний зв'язок, а саме просторова мобільність стимулює нові форми соціально-економічної активності, оскільки переміщення населення та ресурсів у межах регіонів і між ними створює передумови для появи нових економічних практик, підвищення конкурентоспроможності території, формування нових ринків праці, трансформації галузевої структури економіки та зміцнення горизонтальних зв'язків між різними соціальними групами. Це своєю чергою сприяє активізації підприємницької ініціативи, розвитку креативних індустрій, розширенню доступу до знань, технологій і фінансових ресурсів, а також посиленню адаптивності населення до змін у соціально-економічному середовищі. Соціально-економічна активність має багатовимірний вплив на мобільність населення та ресурсів, виступаючи як ключовий фактор формування просторової динаміки (рис. 2):

- По-перше, активність формує мотиваційне середовище: чим вищий рівень залученості населення до економічного та суспільного життя, то більш вираженим є прагнення до професійної, освітньої або трудової мобільності;

- по-друге, соціально-економічна активність створює економічні передумови для мобільності: інвестиції, розвиток виробництва, сфери послуг і підприємництва породжують нові точки тяжіння для трудових ресурсів;
 - по-третє, активні соціуми формують ширші мережі соціального капіталу, що полегшує переміщення шляхом зниження соціальних та інформаційних бар'єрів;

- по-четверте, соціально-економічна активність стимулює інституційний розвиток: забезпечення доступу до освіти, медицини, транспорту, ринку праці, що суттєво підвищує мобільність населення.

Таким чином, соціально-економічна активність і мобільність перебувають у взаємозв'язку: активність стимулює мобільність, а остання своєю чергою відкриває нові можливості для соціально-економічного розвитку.

Рис. 1. Соціально-економічна активність як фактор просторової мобільності ресурсів і населення.

Джерело: власна розробка автора.

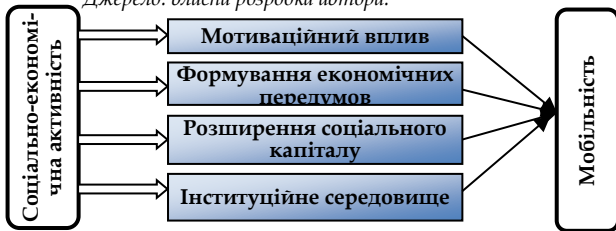

Рис. 2. Вплив соціально-економічної активності на мобільність населення і ресурсів.

Джерело: власна розробка автора.

На підставі проведених досліджень можемо визначити соціально-економічну активність як детермінанту мобільності, оскільки вона створює попит на переміщення, формує інституційні та інфраструктурні умови, знижує бар'єри мобільності та прискорює регіональну інтеграцію.

Суспільний розвиток за своєю сутністю зумовлює безперервне виникнення, адаптацію та трансформацію інституцій. Зокрема, становлення нової економічної системи, де провідну роль відіграє інтелектуальний капітал, висока унікальність і специфічність нематеріальних активів, інноваційність та підприємницька активність, а також потреба в забезпеченні безпеки їх функціонування; сприяє формуванню нових інститутів, що регулюють соціально-економічну поведінку всіх учасників. Ринкові перетворення економіки, які призвели до кардинальних змін, супроводжувалися накопиченням складного комплексу проблем, серед яких ключовою стала проблема узгодження інтересів економічних агентів. Зі зміною умов функціонування суб'єктів господарювання трансформуються й система їхніх інтересів, що виступає основним мотиватором і рушієм економічної активності [4].

Інституційне забезпечення спрямоване на формування системи інституційних утворень різних рівнів, які відповідають за розроблення та реалізацію заходів із впровадження інноваційно-інформаційних змін у національну економіку. Основними його завданнями є:

- побудова ієрархічної структури установ та організацій - як державних, так і недержавних, - які

займаються плануванням, розробкою, впровадженням, контролем і моніторингом заходів інноваційно-інформаційної трансформації;

- забезпечення ефективної взаємодії між інститутами цієї системи через створення стійких комунікаційних каналів, що сприяють координації дій, взаємній підтримці та партнерству [5].

Складність інституційної системи зумовлюється двома тісно пов'язаними, але різними за природою чинниками - складністю та невизначеністю зовнішнього середовища. Інститути виступають прямою реакцією суспільства на виклики, що виникають у результаті дії цих факторів. Складні суспільні завдання потребують функціонування відповідно складних інститутів, до складу яких входить розвинута система законодавчих норм, стандартів та обов'язкових процедур узгодження. Водночас для зменшення критичного рівня невизначеності використовуються інституційні припущення, які допомагають встановити рамки поведінки. Альтернативним, хоча й другорядним, вважається підхід, що базується на підвищенні рівня соціальної компетентності, економічної свободи та відповідальності суб'єктів [6].

У межах системи інституційного забезпечення між її підсистемами та окремими елементами повинні встановлюватися різноманітні типи зв'язків. Насамперед це зв'язки взаємодії (координації) між інститутами, що зумовлюються цілями кожного з учасників такої взаємодії. Найбільш ефективними для забезпечення структурних трансформацій є зв'язки, що базуються на принципах кооперації, партнерства, корпоративної солідарності та уникнення конфліктів. Окрім того, необхідними є структурні (зв'язки побудови) зв'язки, коли наявність певних елементів зумовлює необхідність формування інших. Наприклад, реалізація структурної політики, спрямованої на підвищення стандартів і якості життя, потребує створення відповідних інститутів - соціальних стандартів, цільових програм, соціального замовлення, проєктів, грантів тощо.

Також важливими є зв'язки функціонування, за яких окремі елементи підсистеми інституційного забезпечення сприяють реалізації певних функцій,

наприклад, зменшенню кількості депресивних регіонів. Нарешті, зв'язки розвитку проявляються у взаємодії елементів будь-якої з підсистем, що призводить до зміни стану об'єкта інституційного впливу – таких як відтворювальна, галузева, секторальна, технологічна або територіальна структура національної економіки [7].

Інституціональний аспект просторової мобільності охоплює сукупність формальних (законодавство, державна політика, інфраструктурні норми) та неформальних (традиції, соціальні практики, культурні коди) правил, що регулюють переміщення ресурсів у просторі. Формальні інститути, такі як державне регулювання міграційних процесів, податкове та інвестиційне законодавство, транспортне планування, створюють інституційну основу, в межах якої діють суб'єкти мобільності. Наприклад, спрощення процедур реєстрації бізнесу чи механізми підтримки регіонального розвитку стимулюють переміщення підприємницької активності до депресивних територій. Водночас бар'єри, такі як складні адміністративні процедури або низький рівень доступу до соціальних послуг у віддалених регіонах, стримують мобільність населення.

Неформальні інститути, такі як довіра до влади, міжрегіональні мережі співпраці, норми взаємодії між місцевими громадами, також впливають на рівень просторової мобільності. У країнах із високим рівнем соціального капіталу мобільність є не лише інтенсивнішою, а й ефективнішою з точки зору інтеграції ресурсів у нових просторових контекстах. Особливості взаємодії формальних і неформальних інститутів полягають в тому, що:

1) формальні інститути часто виникають на основі ефективно діючих неформальних практик, які отримують офіційне визнання та інституціоналізацію, що дозволяє підкріпити їх дію формальними механізмами примусу;

2) іноді формальні норми впроваджуються з метою протидії вже сформованим неформальним практикам, які суперечать бажаному напряму розвитку;

3) у випадку, коли формальні інститути створюють надмірні витрати або виявляються неефективними, вони можуть бути витіснені неформальними механізмами, що є більш дієвими або прийнятними для учасників;

4) неформальні інститути можуть також сприяти реалізації формальних правил, доповнюючи їх та підсилюючи ефективність впроваджених інституційних змін [8].

Соціально-економічна активність, яка проявляється у формі підприємництва, інноваційної діяльності, трудової участі, громадянської залученості, є не лише індикатором розвитку території, а й чинником, що безпосередньо формує її мобільні характеристики, тому саме інститути – як формальні (закони, регламенти, економічні механізми), так і неформальні (нормативи поведінки, традиції, рівень довіри в суспільстві) – визначають контури цієї активності, її рівень, напрями й ефективність. Крім того, інститути виступають своєрідними «правилами гри», які структурують соціальні взаємодії та визначають можливості для реалізації соціально-економічної активності в різних просторових контекстах. Наприклад, наявність сприятливого інституційного середовища (гарантії прав власності, підтримка малого бізнесу, прозорість регуляторної політики) стимулює концентрацію ресурсів у певних регіонах, активізує міграційні потоки, сприяє створенню кластерів, інноваційних центрів, агломерацій. Натомість інституційна нестабільність або інституційні бар'єри можуть спричинити відтік капіталу, депопуляцію, уповільнення економічного розвитку.

Застосування інституційного підходу в дослідженні соціально-економічної активності як фактору просторової мобільності ресурсів і населення, на нашу думку, обумовлено такими чинниками:

1. Інституційна складова соціально-економічної активності проявляється у наявності розвинених форм управління, ефективних політик зайнятості, освітніх програм, підприємницького середовища, які задають рамки для діяльності населення та суб'єктів господарювання – такі інститути створюють правила гри, які або стимулюють, або стримують мобільність ресурсів.

2. Просторова детермінація полягає у нерівномірному розміщенні можливостей – ринки праці, освітні та наукові центри, інфраструктурна забезпеченість, які або активізують, або обмежують рух людських, фінансових і інтелектуальних потоків, тому території з вищим рівнем соціально-економічної активності створюють «центри тяжіння», які акумулюють ресурси.

3. Соціально-економічна активність є каталізатором мобільності, тому що трудові ресурси мобілізуються у відповідь на високий попит на кваліфіковану працю та сприятливі умови працевлаштування, фінансові потоки орієнтуються на регіони з високою інвестиційною привабливістю та активною господарською діяльністю, інтелектуальний капітал також зосереджується в середовищах, де створені умови для науково-технічної творчості, інновацій, обміну знаннями.

Таким чином, інституціональне середовище є ключовим чинником, що формує не лише можливості переміщення, а й здатність до адаптації та використання потенціалу мобільності для просторового розвитку, тому інституціоналізація політики просторової мобільності має ґрунтуватися на комплексному підході, який враховує багаторівневу взаємодію учасників, прозорість процедур та адаптивність нормативної бази до викликів соціально-економічної динаміки, що дозволяє розглядати соціально-економічну активність не лише як результат регіонального розвитку, а і як інституційно-просторову детермінанту, що формує передумови для мобільності основних ресурсів – трудових, фінансових та інтелектуальних.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально-економічна активність є детермінантою системного характеру, яка визначає не лише можливості переміщення ресурсів у просторі, але й формує саму логіку територіального розвитку в умовах соціально-економічної турбулентності, та виступає інтегративним фактором, що поєднує динаміку ринку праці, інвестиційну привабливість, підприємницьку ініціативу, інституційну якість середовища та рівень соціального капіталу. Її системна природа зумовлюється взаємодією макро- і мікрорівневих факторів, що проявляються через індикатори економічної участі населення, рівень підприємницької ініціативи, соціальної згуртованості, інституційної довіри та здатності до інноваційної діяльності. У ситуаціях нестабільності соціально-економічна активність виконує адаптивну функцію, стимулюючи мобільність населення і ресурсів у напрямках, які забезпечують стійкість і зростання, водночас вона відображає ступінь залучення населення в економічні процеси, здатність територіальних громад до самоорганізації та використання потенціалу внутрішніх резервів. Саме завдяки високій активності можливі виникнення точок зростання, модернізація просторових структур та формування нових моделей розвитку, орієнтованих на інновації, співпрацю та сталий розвиток. Інституціональний підхід дозволяє розглядати просторову мобільність як багатofакторне явище, залежне не лише від економічних стимулів, а й від якості інституційної структури, її адаптивності до нових викликів та здатності забезпечити ефективну взаємодію між різними групами агентів. Таким чином, соціально-економічна активність в інституційному вимірі постає не лише наслідком мобільності, а й її рушієм, що обумовлює динаміку розвитку територій, інтенсивність міграційних процесів і характер розподілу ресурсів у просторі.

Література.

1. Kaufmann V. Re-thinking mobility. London : Routledge, 2002. 120 p.

2. Біль М. Просторова мобільність населення: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : ПАІС, 2018. 392 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20180008.pdf>.
3. Руссу Д. Е. Соціологічне осмислення феномена просторової мобільності. ГАБІТУС. 2020. Випуск 12. Том 1. С. 11-116. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.18>.
4. Гайдай Т. В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 296 с.
5. Сидоров О. Інституційна складова стратегічного забезпечення інноваційно-інформаційних змін. *Український економічний часопис*. 2024. №7. С. 104-109. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-7-17>.
6. Яременко О. Л. Інституційні деструкції в економіці: передумови, механізми, наслідки. *Економічна теорія*. 2019. № 3. С. 60-72.
7. Петрук І. П. Організаційно-інституційна архітектура антикризового управління національною економікою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 12, ч. 2. С. 72-76.
8. Студенніков І. Інституційна інфраструктура регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і проблеми формування. *Екон. Часоп.* – XXI. 2005. № 9-10. С. 15-23.

References.

1. Kaufmann, V. (2002). *Re-thinking mobility*. Routledge.
2. Bil, M. (2018). *Prostorova mobilnist naselennia: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia* [Spatial mobility of the population: theory, methodology, practice: a monograph]. PAIS. Available at: <https://ird.gov.ua/irdp/p20180008.pdf>.
3. Russu, D. E. (2020). *Sotsiologichne osmyslennia fenomena prostorovoi mobilnosti* [Sociological understanding of the phenomenon of spatial mobility]. *HABITUS*, Vol. 12, No. 1, Pp. 111-116. Available at: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.18>.
4. Haidai, T. V. (2008). *Paradyhma instytutsionalizmu: metodolohichniy kontekst: monohrafiia* [The paradigm of institutionalism: methodological context: a monograph]. Publishing and Printing Center "Kyiv University".
5. Sydorov, O. (2024). *Instytutsiina skladova stratehichnoho zabezpechennia innovatsiino-informatsiinykh zmin* [Institutional component of strategic provision of innovation and information changes]. *Ukrainian Economic Journal*, No. 7, Pp. 104-109. Available at: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-7-17>.
6. Yaremenko, O. L. (2019). *Instytutsiini destruktzii v ekonomitsi: peredumovy, mekhanizmy, naslidky* [Institutional destructions in the economy: prerequisites, mechanisms, consequences]. *Ekonomichna teoriia*, No. 3, Pp. 60-72.
7. Petruk, I. P. (2017). *Orhanizatsiino-instytutsiina arkhitektonika antykrizovoho upravlinnia natsionalnoi ekonomikoii* [Organizational and institutional architectonics of anti-crisis management of the national economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Vol. 12, No. 2, Pp. 72-76.
8. Studennikov, I. (2005). *Instytutsiina infrastruktura rehionalnoho rozvytku v Ukraini: suchasnyi stan i problemy formuvannia* [Institutional infrastructure of regional development in Ukraine: current state and problems of formation]. *Ekon. Chasop.* – XXI, No. 9-10, Pp. 15-23.

Abstract.

Samoilenko B., Gupalo V. Institutional and economic determinants of the spatial mobility of human and resource potential under the influence of socio-economic activity.

The purpose of the article is to investigate the relationship between socio-economic activity and the spatial mobility of human and resource potential, and to identify institutional and economic factors affecting the pace and direction of their development. The article examines the essence and interconnectedness of socio-economic activity and the spatial mobility of human and resource potential. It is substantiated that socio-economic activity is a key determinant of mobility, as it defines the level of population involvement in economic processes, the capacity for adaptation, and the utilization of spatial development opportunities. It is proven that institutional and economic factors, including the quality of state policy, the level of development of market institutions, the efficiency of regional management, and the condition of infrastructure – directly influence the intensity and direction of resource flows. The study systematizes the main groups of spatial mobility factors (economic, social, institutional, environmental, and infrastructural) that shape the concentration or outflow of resources. It is determined that the interaction between formal and informal institutions sets the "rules of the game" in the field of mobility, where state policy, cultural norms, trust, and social capital serve as integrating elements of economic dynamics. Spatial mobility is considered an adaptive mechanism of the economic system, capable of compensating for imbalances and stimulating development in crisis conditions. It is argued that increasing socio-economic activity creates prerequisites for expanding investment activity, forming new centers of economic growth, and strengthening regional resilience. The paper emphasizes the need to institutionalize spatial mobility policy through a comprehensive, multidisciplinary approach that integrates economic, social, demographic, and institutional factors. The results of the study have practical significance for improving state regional policy aimed at balancing spatial development, activating human potential, and increasing the competitiveness of the national economy in the face of socio-economic challenges.

Keywords: spatial mobility, socio-economic activity, institutional support, population mobility, resource potential.

Стаття надійшла до редакції / Received 25.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 05.11.2025

Бібліографічний опис статті:

Самойленко Б. В., Гупало В. В. Інституційно-економічні детермінанти просторової мобільності людського та ресурсного потенціалу під впливом соціально-економічної активності. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2025. № 6. С. 74-78.

Samoilenko B., Gupalo V. Institutional and economic determinants of the spatial mobility of human and resource potential under the influence of socio-economic activity. *Actual problems of innovative economy and law*. 2025. No. 6, pp. 74-78.

УДК 378.1:37.014; JEL classification: I23, I25, F60

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-6-18>

SVYNARENKO Dmytro, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of the Department of Cybersecurity and Information Technologies, University of Customs and Finance, <https://orcid.org/0000-0003-3179-9129>

IMPERATIVES OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBAL UNCERTAINTY

Svynarenko D. Imperatives of higher education development in the conditions of global uncertainty.

Higher education systems face many challenges amid global uncertainty driven by rapid economic, political, and social changes. The development of higher education in such situations is a pressing task, as it requires rethinking educational models, integrating digital technologies, updating academic programs, and ensuring the competitiveness of specialists in the global labour market. Higher education institutions (HEIs) must respond to the challenges of global integration, digital change, demographic transformation, and new economic and natural conditions that create instability. The article highlights and characterizes the imperatives of HE in the conditions of global instability. The substantiated imperatives of HE development provide specific directions for its possible modernization, enabling consideration of all the benefits of the globalization of the educational space and reducing the risks posed by global uncertainty. This requires rapid adaptation to changes and a review of the basic approaches to organizing the educational process in HEIs. Recommendations are provided for optimizing the higher education system in the context of global uncertainty, thereby enabling the training of competitive specialists capable of overcoming contemporary global challenges with high efficiency.

Keywords: higher education, development, imperatives, optimising, global challenges, competitiveness, labour market, sustainable development, internationalisation, social responsibility, digitalisation.

Statement of the problem in general. The volatility of the modern world reinforces the need to understand issues of the development of education in general and HE in

particular. Given periodic economic crises, political instability, environmental disasters, and social upheavals, modern HEIs (universities, academies, etc.) are forced to be

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА» № 6 / 2025

Всеукраїнський науковий журнал